

domnění manipulátora došlo k nesouladu mezi vzorem chování, který určitý člověk přijímá, a mezi vzorem chování, který je mu vnucován, kdyby nebyl nějak omezován v možnostech rozhodovat se. Obecně vzato, manipulace to je každé takové působení na člověka, při kterém manipulovaný mylně soudí, že je sám iniciátorem, aniž by si uvědomoval, že je prostředkem v ruce skutečného iniciátora.

V osmé kapitole se Podgórecki zabývá otázkou, která má klíčový význam pro každou vědu, tím spíše pak pro vědeckou disciplínu, jež se teprve konstituuje; běží o kritéria, podle nichž by se daly systematizovat její poznatky. Autor se domnívá, že systematizaci sociotechnických poznatků je možné provést ze tří hledisek. Předně je to hledisko jejich důležitosti a užitečnosti pro praktické působení. Druhé hledisko se snaží zavést do rozsáhlé oblasti různých prostředků sociotechnického působení určitý pořádek. Konečně třetí klade důraz na rozmanité druhy a typy cílů tohoto působení.

Devátá kapitola se ke konstituování nové disciplíny snaží přispět tím, že specifikuje zvláštnosti sociotechnického přístupu k realitě, jinak řečeno zvláštnosti sociotechnického hlediska. Tyto zvláštnosti shrnuje Podgórecki do tří bodů. Sociotechnický přístup to je především snaha převést systematicky ověřená obecná tvrzení do jazyka praktických pravidel doporučujících určité chování, nebo

snaha vytvořit určitou situaci za tím účelem, aby bylo dosaženo žádoucího stavu. Druhým rysem tohoto přístupu je, že v kolektivním životě hledá, zavádí do něho a povzbuzuje v něm různé formy tvůrčí iniciativy, které se postupně institucionalizují. Konečně třetím charakteristickým rysem sociotechnického přístupu je, že hledá ve zvláštní verzi teorie chování pojmový model k získání žádoucí motivace.

V závěrečné velmi krátké kapitole se Podgórecki vyrovnává s otázkou možnosti zneužití sociotechniky k antihumánním, zejména manipulačním účelům. Podgórecki nesouhlasí s kritiky, kteří činí sociotechnice výtky tohoto druhu. Domnívá se, že v této otázce je situace sociotechniky stejná jako situace jiných věd. Možné výtky zmíněného druhu se podle něho netýkají samotné vědy, nýbrž jedině společenského, občanského a ideologického postoje, který ke špatnému, reakčnímu použití této vědy vede.

Kniha A. Podgóreckého je ve své oblasti nesporně průkopnickým dílem. Systematicky shrnuje základní poznatky o sociotechnice a seznamuje čtenáře s jejími klíčovými myšlenkami. Rozebírá rovněž, jaké jsou její metodologické základy. Přínosem je i to, že se pokouší objasnit vztah sociotechniky k ostatním vědám a stanovit její místo mezi nimi. K názornosti a dobrému pochopení teoretického výkladu přispívají vhodně volené a jasné příklady.

JAN SEDLÁČEK

VORBILDER UND LEITBILDER DER JUGEND

Hans Thomae

Juventa Verlag — München 1965

Tematika člověka se stává v posledních desetiletích stále častěji předmětem úvah a výzkumů, jejichž cílem je postihnout specifčnost člověka, jeho vývoje a hlavně odhadnout perspektivu a možnost jejího vědomého vytváření. Z téže samé příčiny se dostává do popředí i problematika mládeže a to jak z hlediska sociologického, tak psychologického. Velmi často tyto obě disciplíny spolu tak úzce souvisejí, že zařadit určitou

stať či knihu zcela jen k jedné z uvedených vědních disciplín je nemožné. Tak je tomu i v případě práce německého profesora psychologie na universitě v Bonnu, Hanse Thomae: *Vorbilder und Leitbilder der Jugend*, v níž autor využívá poznatků z obou disciplín a pokouší se vnést přehled do dnes již tak rozsáhlé problematiky.

Základní teze k otázkám psychologie mládeže shrnul již ve dvacátých letech Eduard

Spranger ve své knize: *Jugendpsychologie*, v níž mimo jiné dokazuje významnost určitého vzoru, ideálu pro psychický vývoj mladého člověka. Mládež, aby si mohla představit a konkretizovat svou vlastní budoucnost, staví si před sebe určité vzory, hodnotí je, a považuje je za možné obrazy svého vlastního budoucího bytí. Ovšem od té doby se značně změnila celá struktura společnosti, a tak Hans Thomae vyslovuje oprávněnou pochybnost, zde skutečnost vytváření si vzorů a ideálů platí i ještě pro dnešní mládež a zda jejich zjištění má pro dnešek význam. V sociologické a psychologické literatuře jsou běžně uváděny a rozlišovány dva pojmy označující ideály, vzory, životní cíle či modely chování, a to *Vorbilder* a *Leitbilder*. Oba pojmy jsou často rozdílně používány a Hans Thomae, když uvedl jejich nejběžnější použití, ztotožňuje se s názory Berglera a Betrleina, že pod pojmem *Vorbild* se rozumí vzor, obraz či model chování a jednání vytvořený na podkladě určité žijící či historické konkrétní osobnosti, jejíž příklad má pak zpětný vliv na konkrétní jednání a rozhodování osoby, pro niž je vzorem. *Leitbild* je na rozdíl od *Vorbild* mnohem obecnější vzor chování, je to spíše směr, pro nějž se rozhodli, a je dle Hanse Thomaeho zakotven přímo v charakteru té které osoby, je manifestací uznávaných i očekávaných hodnot, je trvalejší, emocionálně silnější, ale současně méně konkrétní. Nepůsobí jako vzor pro bezprostřední situaci, ale spíše jako orientační schéma, které má často i nevědomý charakter. Dle Däumlingera působí „von innen nach außen“, kdežto *Vorbild* právě naopak, „von außen nach innen“. Že poznáním těchto vzorů i modelů chování lze poznat a ovlivňovat a vychovávat mladého člověka, to patří k zásadám „klasické“ pedagogiky a psychologie mládeže. Proto se právě v této oblasti vyskytlo mnoho tezí, hypotéz a předsudků.

Sociologové a psychologové často konstatují nedostatek ideálů a vzorů u mladých lidí a tvrdí, že současná mládež nemá žádné osobité (dle Muchova relativně konstantní) specifické vzory a že se lehkou, ba až prospěchářsky přizpůsobuje konkrétní materiální

situaci a společnosti dospělých. Hans Thomae napadá tyto teze a na celé řadě výzkumů dnešních i starších autorů dokazuje, jak mnohé z toho je nepodloženo a jak si jednotlivé generalizující teze odporují. Z relativně obdobných výzkumů R. Regneta z roku 1931 a M. Krantzeové z roku 1961 je vidět, že práce má pro dnešní mládež mnohem centrálnější význam, než u mládeže před třiceti lety; teorii o přizpůsobování a tezí o duchovním konformismu a konjunkturalismu a amorfnosti vzorů dnešní mládeže odporují názory o vytvoření díleč kultury mládeže jako formy distance a útěku od světa dospělých a nechuti převzít jejich pozice a přistoupit na jejich hru. Po rozboru těchto různých výzkumů, při nichž si kritizující Hans Thomae bohužel vůbec neklade otázku po jejich reprezentativnosti a způsobu zpracování, polemizuje i s koncepcí Helmuta Schelského a dochází k dosti banálnímu závěru o pluralismu modelů chování a mnohotvárnosti vývoje mládeže.

Závěrem vyslovuje vlastní tezi a na výzkumech (dle našeho názoru těžko srovnatelných) z let 1930—32 a obdobném výzkumu z roku 1956 koncipovaném však sociologem dokazuje, že to, co někteří sociologové považují za nové poznatky o mládeži jsou vlastně běžné vlastnosti vývoje psychiky u mládeže. Analýzou výzkumu prováděného sociology a psychology Allportem a Gillespiem v deseti zemích na světě metodou volného líčení (*Niederschriften*) dokazuje, že proti očekávání celé řady vědců existuje i v naší mnohotvárné, pluralistické kultuře jistý stupeň nezávislé zákonitosti ve vývoji psychiky mladého člověka. Podobnost v rozšířenosti určitých typických ideálů a modelů chování, které necházíme u různých generací, v různých obdobích, odpovídá relativní kontinuitě vlivu sociálního a kulturního prostředí, v němž mladý člověk vyrůstá, a to ovlivňuje více než bezprostřední, třeba velmi výrazné změny, k nimž neustále dochází. Proto dochází k závěru, že Sprangerova psychologie mládeže může být pro nás i nadále platným vodítkem, neboť psychika člověka je jednou z mála konstant v dnešní tak měnivé době.

JITŘINA ŠIKLOVÁ